

Slimību profilakses un
kontroles centrs

**Novēršamo traumu izplatība Latvijā
Ar alkohola lietošanu saistītie negadījumi
2008-2016**

Rīga, 2017

Novēršamo traumu izplatība Latvijā. Ar alkohola lietošanu saistītie negadījumi. 2008-2016

Redaktore:

Jana Lepiksone, Slimību profilakses un kontroles centra
Pētniecības un veselības statistikas departamenta direktore

Autori:

Margita Štāle, Neinfekciju slimību datu analīzes un pētījumu nodaļas vecākā
sabiedrības veselības analītiķe
Gunta Rožkalne, Neinfekciju slimību datu analīzes un pētījumu nodaļas vadītāja

Slimību profilakses un kontroles centrs

Direktore Iveta Gavare
Adrese: Dunties 22, Rīgā, LV-1005
Tālrunis: +371 67501590
Fakss: +371 67501590
E-pasts: info@spkc.gov.lv
Mājaslapa: www.spkc.gov.lv

Pateicamies par atbalstu ziņojuma sagatavošanā Slimību profilakses
un kontroles centra speciālistei Lolitai Melņei-Prižavoitei.

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce obligāta.

© 2017, Slimību profilakses un kontroles centrs, Latvija

Ievads

Traumatisma un dažādu ārējo cēloņu izraisītās sekas ir ievērojama sabiedrības veselības problēma – aprēķināts, ka katru gadu pasaulē to dēļ mirst apmēram pieci miljoni iedzīvotāju, bet traumu radītais slogs sastāda apmēram desmito daļu no visu slimību sloga¹. Saskaņā ar Pasaules Veselības organizācijas informāciju, katram nāves gadījumam no ārējiem nāves cēloņiem pretī ir desmitiem hospitalizāciju un tūkstošiem ambulatoru vizīšu, tāpēc traumatisms un ārējie cēloņi veido ievērojamu slogu veselības aprūpei. Vēl jo būtiskāks ir fakts, ka ievainojumi un dažādas traumas ir viens no trim būtiskākajiem invaliditātes un nāves cēloņiem un skar visa vecuma iedzīvotājus, bet jo sevišķi – gados jaunus iedzīvotājus. Ik gadu no traumām un dažādiem ārējiem cēloņiem cieš arī bērni. Kopumā ārējie nāves cēloņi ir trešais biežākais nāves cēlonis gan Eiropā, gan arī Latvijā, kā arī biežākais priekšlaicīgas nāves cēlonis Latvijas iedzīvotāju vidū.

Šajā ziņojumā aplūkots ar alkohola lietošanu saistītais traumatisms un mirstība.

¹ WHO Collaborative Study on Alcohol and Injuries: Final Report. WHO, 2007

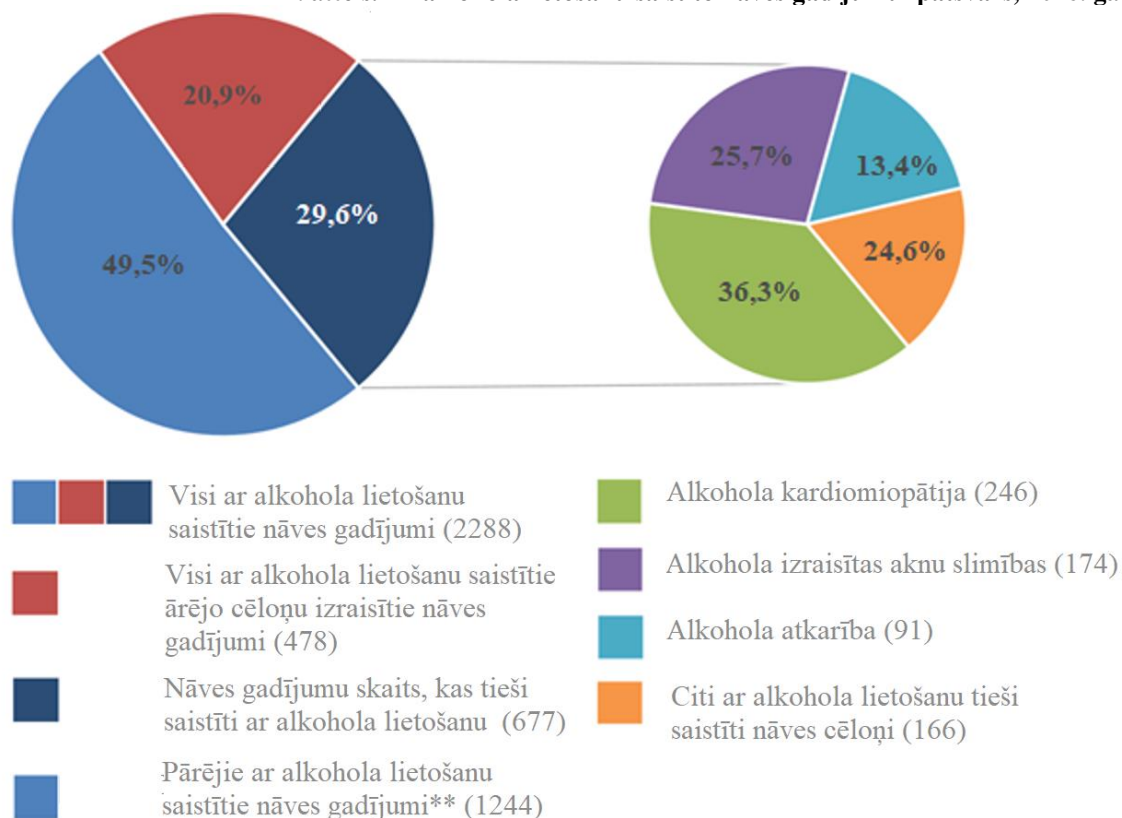
Attēlu rādītājs

	Lpp.
1. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars, 2016. gads	5
2. attēls. Kopējais ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars procentos no visiem nāves gadījumiem ārējo cēloņu dēļ	6
3. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars biežākajās ārējo nāves cēloņu grupās	6
4. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars procentos no visiem nāves gadījumiem ārējo cēloņu dēļ, pa dzimumiem	7
5. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars procentos no visiem nāves gadījumiem ārējo cēloņu dēļ, dažādās vecuma grupās, 2016. gads	7
6. attēls. Mirstība no saindēšanās ar alkoholu, uz 100 000 iedzīvotāju	8
7. attēls. Mirstība no saindēšanās ar alkoholu novados, 2008.-2016. gads, uz 100 000 iedzīvotāju	8
8. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu skaits vardarbības un uzbrukuma dēļ, uz 100 000 iedzīvotāju	9
9. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto noslīkšanas gadījumu skaits, uz 100 000 iedzīvotāju	10
10. attēls. Alkohola reibumā nosalušo skaits, uz 100 000 iedzīvotāju	10
11. attēls. Alkohola reibumā ugunsgrēkā bojā gājušo skaits, uz 100 000 iedzīvotāju	11
12. attēls. Alkohola reibumā no kritieniem bojāgājušo skaits, uz 100 000 iedzīvotāju	11
13. attēls. Transporta nelaimes gadījumos bojā gājušo, kuriem konstatēta alkohola klātbūtne asinīs, īpatsvars no visiem bojāgājušajiem katrā satiksmes dalībnieku grupā	12
14. attēls. Autovadītāju alkohola reibumā izraisīto ceļu satiksmes negadījumu skaits ar cietušajiem un tajos bojā gājušo skaits	13

Situācijas apraksts

Reģistrētā absolūtā alkohola patēriņš Latvijā 2016. gadā bija 9,5 l uz cilvēku (11,3 l, rēķinot uz iedzīvotājiem virs 15 gadu vecuma), alkohola patēriņš ik gadu lēnām pieaug (2009. gadā 8,5 l)². Pēc PVO datiem, ar alkohola lietošanu ir saistīti ~3,2% no visiem nāves gadījumiem ik gadu³. Lielākā daļa šo nāves gadījumu ir dažādu traumu sekas. Augstāks ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars ir valstīs ar zemiem un vidējiem ienākumiem⁴. Ar alkohola lietošanu saistāmi ne vien tie nāves gadījumi, kuru iemesls ir tieša alkohola lietošana – akūta alkohola intoksikācija, pārmērīga lietošana vai saindēšanās ar alkoholu, bet arī alkohola izraisītas slimības – nervu sistēmas deģenerācija alkohola lietošanas dēļ, alkohola kardiomiopātija, alkohola izraisītas aknu, kuņģa, nervu vai sirds slimības u.c. Latvijā 2016. gadā 8,1% no visiem nāves gadījumiem bija saistīti ar alkohola lietošanu (absolūtos skaitļos – 2288 gadījumi). No tiem 30% jeb 677 gadījumos nāves cēlonis bija tieši saistīts ar alkohola lietošanu – akūta alkohola intoksikācija, alkohola kaitējoši pārmērīga iedarbība vai atkarības sindroms, vai alkohola izraisītas aknu, kuņģa vai sirds slimības (SSK-10 kodi F10, G312, I426, K70, K86, G405); 21% gadījumu (478 gadījumi no 2288) saistīti ar alkohola reibumā notikušiem ārējiem nāves cēloņiem (SSK-10 kodi V01-Y89) – tajā skaitā kritieniem, noslīkšanu, saindēšanos ar alkoholu, ceļu satiksmes negadījumiem, uzbrukumu u.c. (skat. 1. attēlu).

1. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars, 2016. gads

*Saindēšanās ar alkoholu ir pieskaitīta pie ārējiem nāves cēloņiem, 2016. gadā – 111 gadījums

**Nāves cēloņi, kuri nav alkohola izraisīti, bet mirušais bijis alkohola reibumā – infekcijas, cukura diabēts, ļaundabīgie audzēji u.c.

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

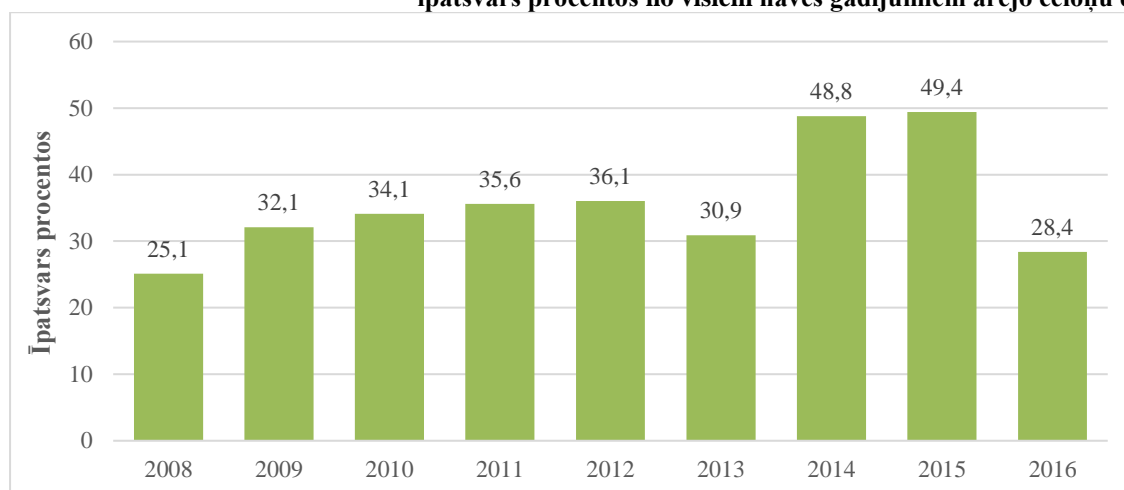
² SPKC aprēķini

³ WHO Collaborative Study on Alcohol and Injuries: Final Report. WHO, 2007

⁴ WHO Collaborative Study on Alcohol and Injuries: Final Report. WHO, 2007

~29% (478 gadījumi no 1682) no visiem nāves gadījumiem ārējo nāves cēloņu dēļ 2016. gadā bija saistīti ar alkohola lietošanu, alkohola atkarību vai alkohola toksisku iedarbību (skat. 2. attēlu), kopumā pēdējos trīs gados ar alkohola lietošanu saistītu ārējo nāves cēloņu dēļ miruši vairāk nekā divi tūkstoši iedzīvotāju.

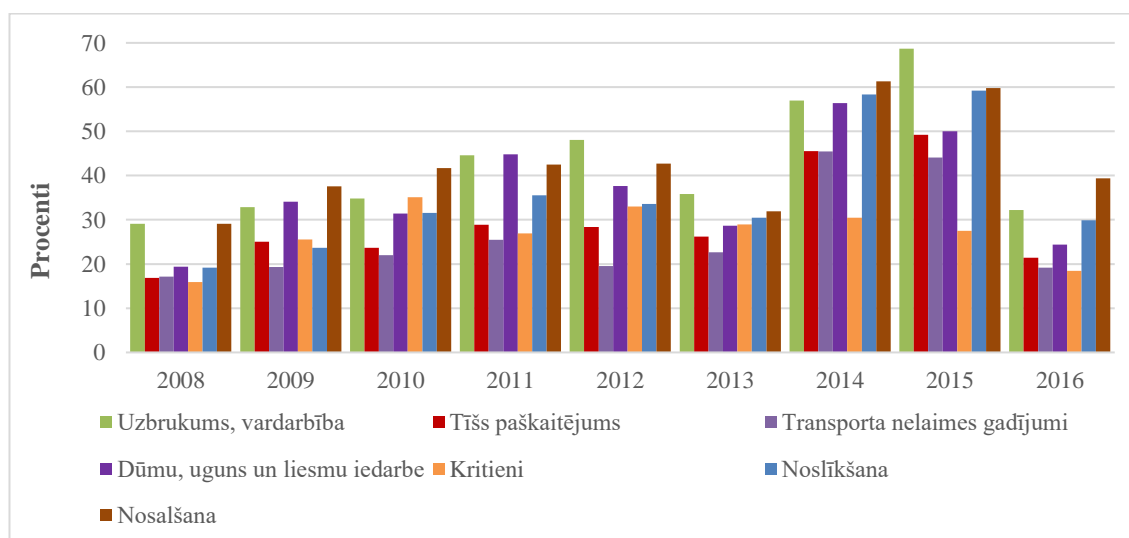
2. attēls. Kopējais ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars procentos no visiem nāves gadījumiem ārējo cēloņu dēļ

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Deviņu gadu griezumā katrs trešais nāves gadījums ārējo cēloņu dēļ ir noticis alkohola reibumā. Visbiežāk alkohola klātbūtne organismā tiek konstatēta slepkavības upuriem, 2016. gadā – 32%, 2015. gadā – 69%. Augsts alkohola klātbūtnes īpatsvars ir arī starp noslīkušajiem – 2016. gadā 30% noslīkušo bija alkohola reibumā, 2015. gadā – 59%, un nosalušajiem – 2016. gadā 39%, 2014. un 2015. gadā – pat 60% (skat. 3. attēlu).

3. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars biežākajās ārējo nāves cēloņu grupās

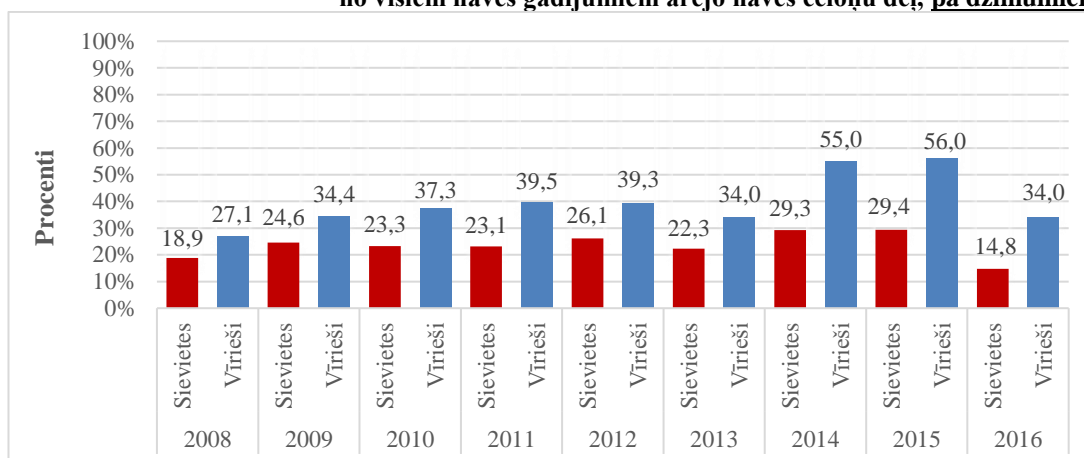

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Kopumā sabiedrībā augstāks traumatisms ir vīriešiem, arī mirstība ārējo cēloņu dēļ vīriešiem ir līdz pat trim reizēm augstāka nekā sievietēm. Arī ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu skaits vīriešiem ir lielāks, tāpat kā šo gadījumu īpatsvars no visiem nāves

gadījumiem ārējo cēloņu dēļ, – atsevišķos gados tas pārsniedz attiecīgo rādītāju sievietēm pat uz pusi (skat. 4. attēlu).

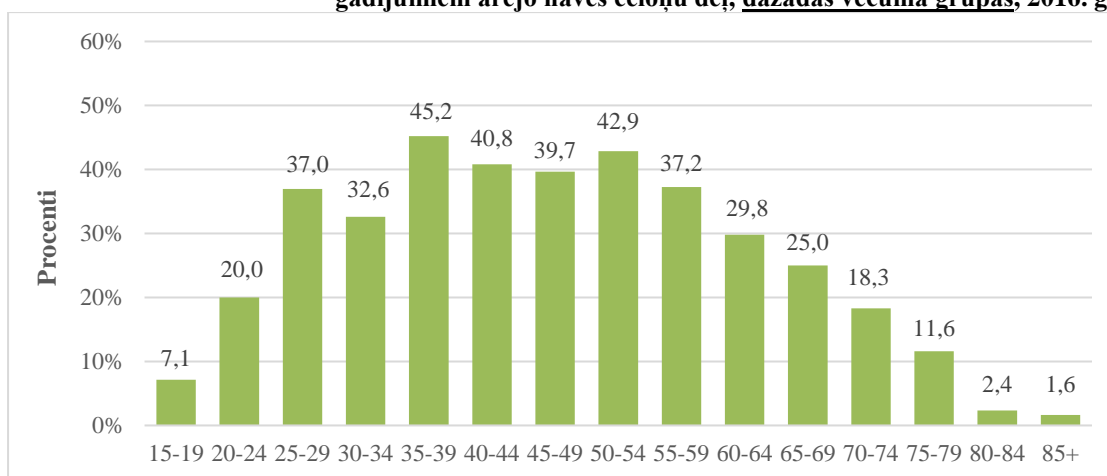
4. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars procentos no visiem nāves gadījumiem ārējo nāves cēloņu dēļ, pa dzimumiem

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Sadalījumā pa vecumgrupām, redzams, ka ar alkohola lietošanu saistīto ārējo nāves cēloņu īpatsvars augstāks ir darbspējas vecumā – sākot no 15 gadu vecuma (skat. 5. attēlu).

5. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu īpatsvars procentos no visiem nāves gadījumiem ārējo nāves cēloņu dēļ, dažādās vecuma grupās, 2016. gads

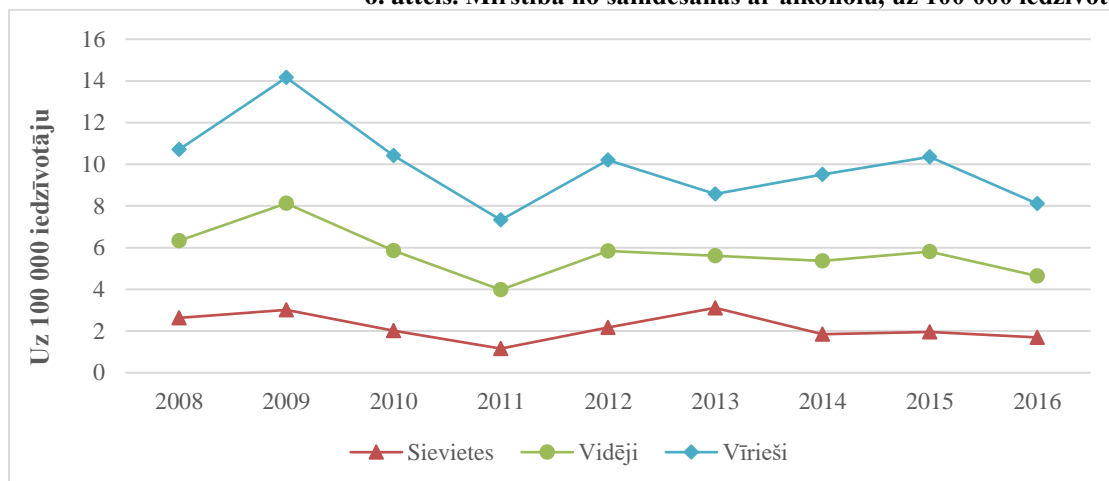

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Biežākais ārējais nāves cēlonis, kurš ir saistīts ar alkohola lietošanu, ir **saindēšanās ar alkoholu**. Šajā grupā ietilpst saindēšanās ar dažāda veida spirtiem – etilspirtu, metilspirtu, butilspirtu, sīveļļām u.c. Laika periodā no 2008. gada līdz 2016. gadam kopumā no saindēšanās ar alkoholu mirušas vairāk nekā tūkstoš personas. 2016. gadā mirstība ir samazinājusies – saindēšanās ar alkoholu bija nāves cēlonis 111 personai (5,7 gad. uz 100 000 iedzīvotāju), tomēr dinamikā mirstība ir mainīga un ir saistīta ar pārdotā alkohola kvalitāti nelegālā alkohola tirdzniecības vietās.

Mirstība no saindēšanās ar alkoholu vīriešiem ir līdz piecām reizēm augstāka nekā sievietēm (skat. 6. attēlu).

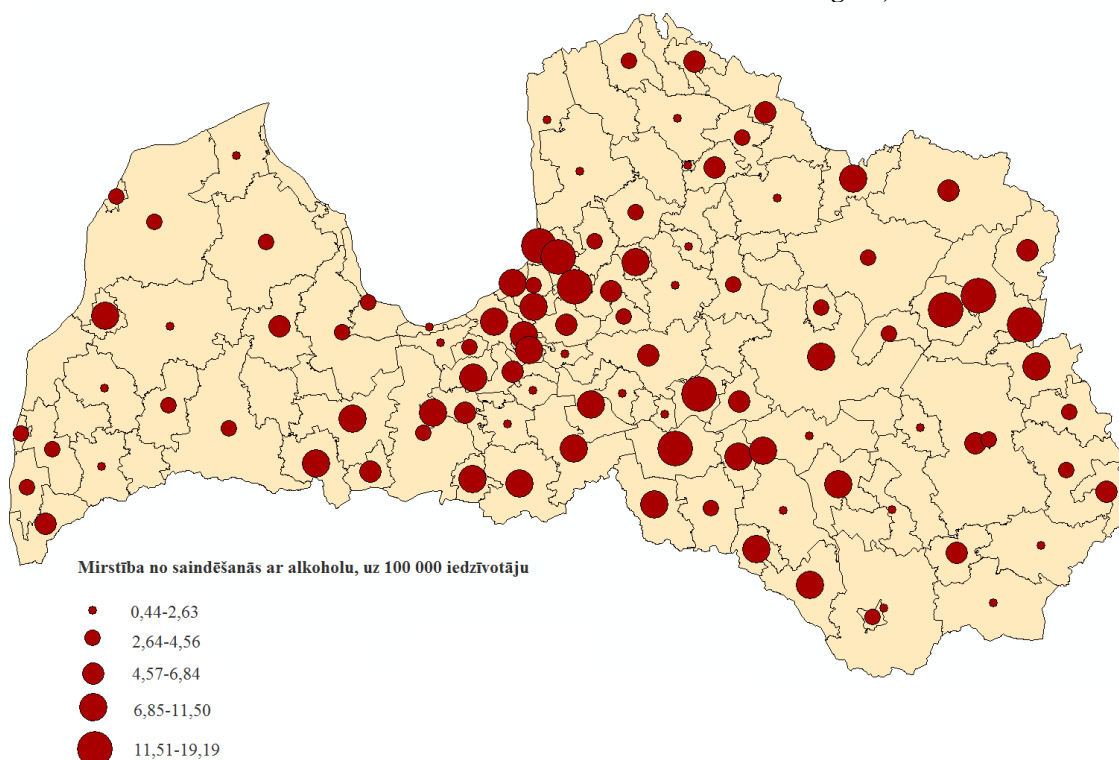
6. attēls. Mirstība no saindēšanās ar alkoholu, uz 100 000 iedzīvotāju

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Vislielākais mirušo skaits no saindēšanās ar alkoholu ir Rīgā, laika periodā no 2008. gada līdz 2016. gadam tās bija 482 personas; arī relatīvais rādītājs, attiecinot uz iedzīvotāju skaitu, Rīgā ir augsts – 8,2 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju. No lielajām pilsētām augsta mirstība no saindēšanās ar alkoholu ir arī Jelgavā (2008.-2016. g. 40 nāves gadījumi; 7,5 uz 100 000 iedz.), Daugavpilī (2008.-2016. g. 36 nāves gadījumi; 4,4 uz 100 000 iedz.), Liepājā (2008.-2016. g. 27 nāves gadījumi; 4,0 uz 100 000 iedz.). Tomēr periodiski arī lauku reģionos tiek reģistrēti vairāki nāves gadījumi no saindēšanās ar alkoholu – Balvu novadā 2012. gadā reģistrēti 7 nāves gadījumi, Rēzeknes novadā 2011. gadā – 5, Bauskas novadā 2010., 2015. un 2016. gadā – ik gadu pa 3 gadījumiem un 2014. gadā – 4. Tāpat Olaines, Dobeles, Madonas, Salaspils, Līvānu, Ķekavas novados ir reģistrēti vairāk nekā 3 nāves gadījumi gadā dēļ saindēšanās ar alkoholu.

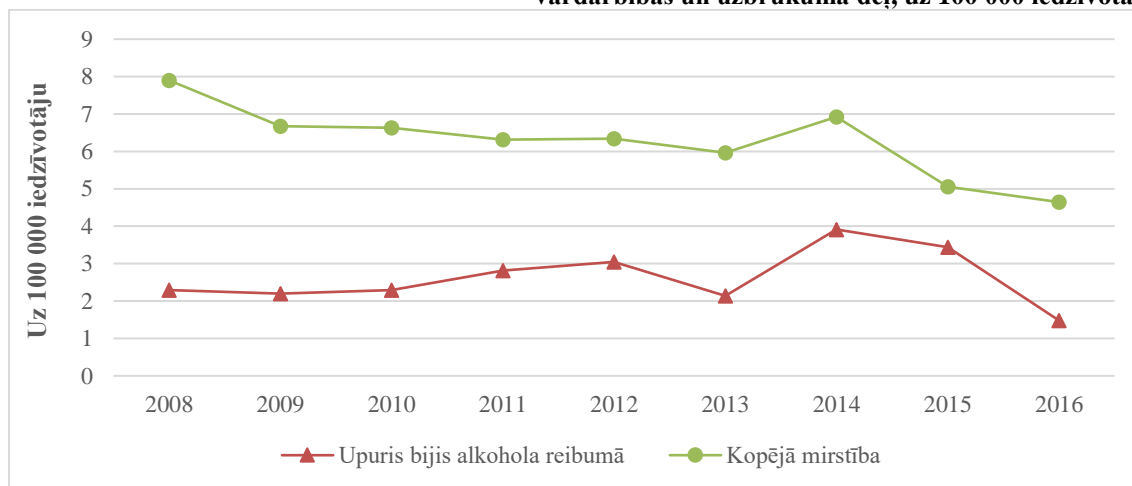
7. attēls. Mirstība no saindēšanās ar alkoholu novados, 2008.-2016. gads, uz 100 000 iedzīvotāju

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Otrs nozīmīgākais ar alkohola lietošanu saistītais nāves cēlonis ir **slepkavības**. Alkohola lietošana ir cieši saistīta ar vardarbību. Vidēji trešajā daļā nāves gadījumu mirušais ir bijis alkohola reibumā, bet 2015. gadā – pat 69% (skat. 3. attēlu). Bieži vien alkohola reibumā ir bijis ne vien upuris, bet arī slepkava⁵. Laika periodā no 2008. gada līdz 2016. gadam kopumā no vardarbības un uzbrukumiem mirušas 1162 personas, 2015. un 2016. gadā vardarbības upuru skaits samazinājies (skat. 8. attēlu). Tāpat kā no citiem ārējiem nāves cēloņiem, vīriešiem vardarbība kā nāves iemesls ir reģistrēts biežāk nekā sievietēm.

8. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto nāves gadījumu skaits vardarbības un uzbrukuma dēļ, uz 100 000 iedzīvotāju

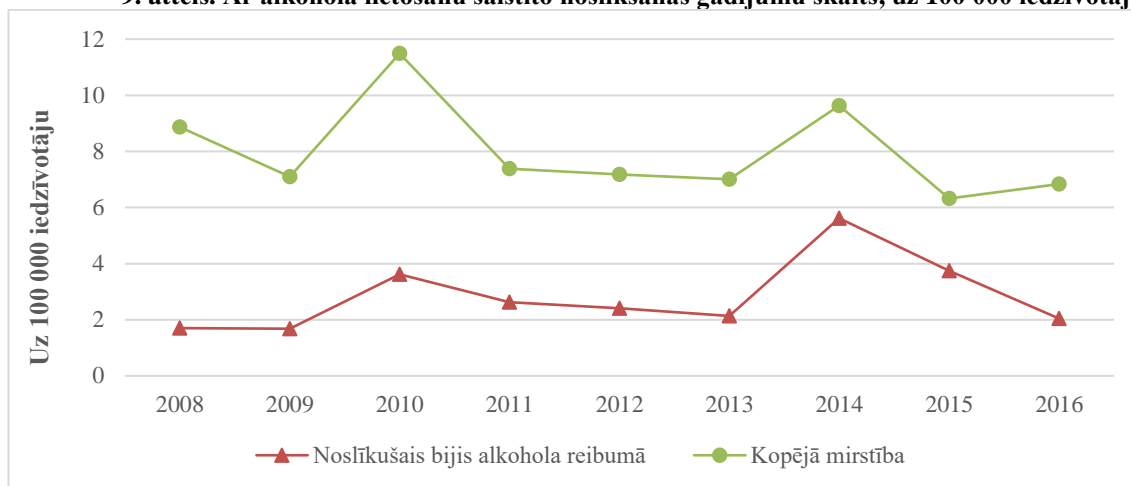
Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Vairāk nekā puse no slepkavībām ir notikušas mājās, tajā skaitā kāpņu telpās, māju pagalmos un dārza mājiņās; katrs desmitais noziegums ticis veikts uz ielas. Daļai slepkavību nav zināma notikuma vieta.

Latvijā ik gadu **noslīkst** 100 līdz 200 iedzīvotāju (7-12 uz 100 000 iedz.), trešdaļa noslīkušo bijuši alkohola reibumā (skat. 9. attēlu). Noslīkšanas rādītājus ietekmē meteoroloģiskie apstākļi – jo siltāka vasara, jo vairāk bojā gājušo. Tāpat kā no citiem ārējiem cēloņiem, vīrieši biežāk nekā sievietes iet bojā noslīkšot. Tas skaidrojams gan ar sporta un atpūtas veidiem uz ūdeņiem, kas vairāk raksturīgi vīriešiem – burāšana, makšķerēšana, gan ar alkohola lietošanu, atpūšoties pie ūdeņiem un peldoties.

⁵ Valsts policijas informācija

9. attēls. Ar alkohola lietošanu saistīto noslīkšanas gadījumu skaits, uz 100 000 iedzīvotāju

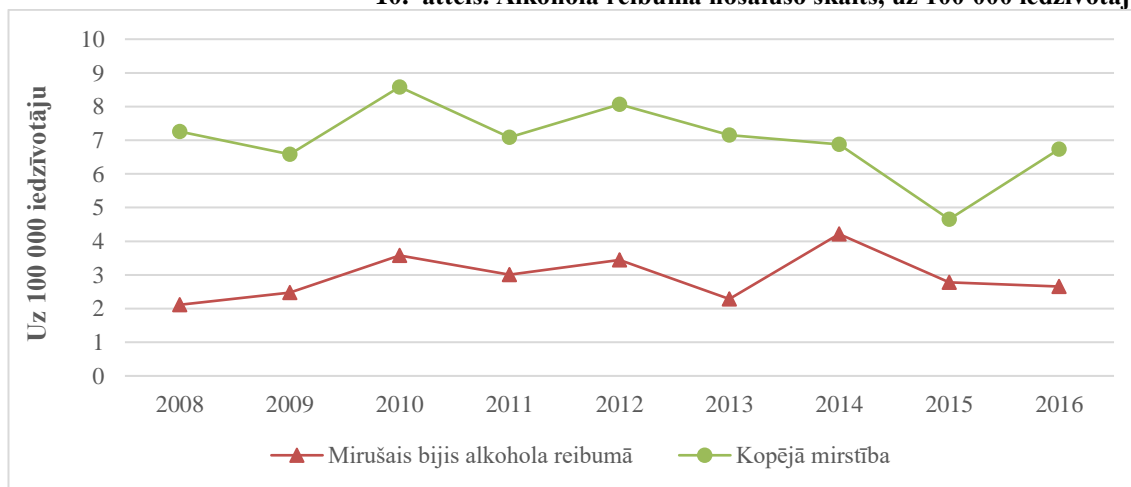

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Lielākais noslīkušo skaits ir vecumgrupā 15-64 gadi, diemžēl bieži noslīkšana saistīta ar alkohola lietošanu.

Ik gadu Latvijā **nosalst** tikpat daudz cilvēku, cik iet bojā noslīkstot vai ugunsgrēkos. Daļa gadījumu saistīta ar alkohola lietošanu (skatīt 10. attēlu), bet daļa nosaluši neapkurinātās telpās, pakrituši un nav spējuši piecelties. Trešā daļa nosalušo ir gados veci cilvēki.

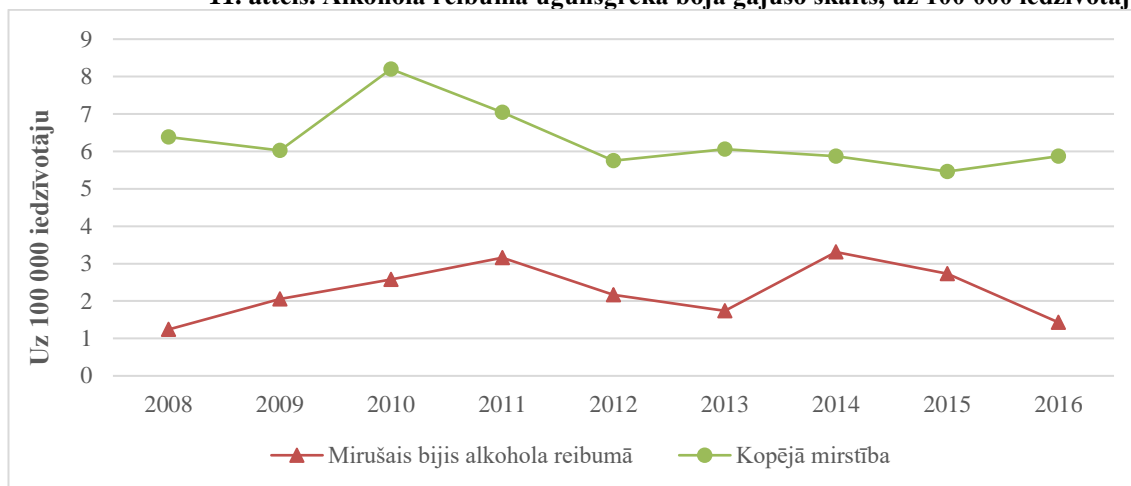
10. attēls. Alkohola reibumā nosalušo skaits, uz 100 000 iedzīvotāju

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Ik gadu **ugunsgrēkos** bojā iet vairāk nekā simts Latvijas iedzīvotāju, 2016. gadā – 115. Dinamikā mirstība, rēķinot uz 100 000 iedzīvotāju, ir svārstīga, 2016. gadā nedaudz pieaugusi. Vīrieši ugunsgrēkos iet bojā līdz pat 2-3 reizēm biežāk nekā sievietes. Apmēram trešā daļa bojā gājušo bijuši alkohola reibumā, atsevišķos gados – pat puse (skatīt 11. attēlu).

11. attēls. Alkohola reibumā ugunsgrēkā bojā gājušo skaits, uz 100 000 iedzīvotāju

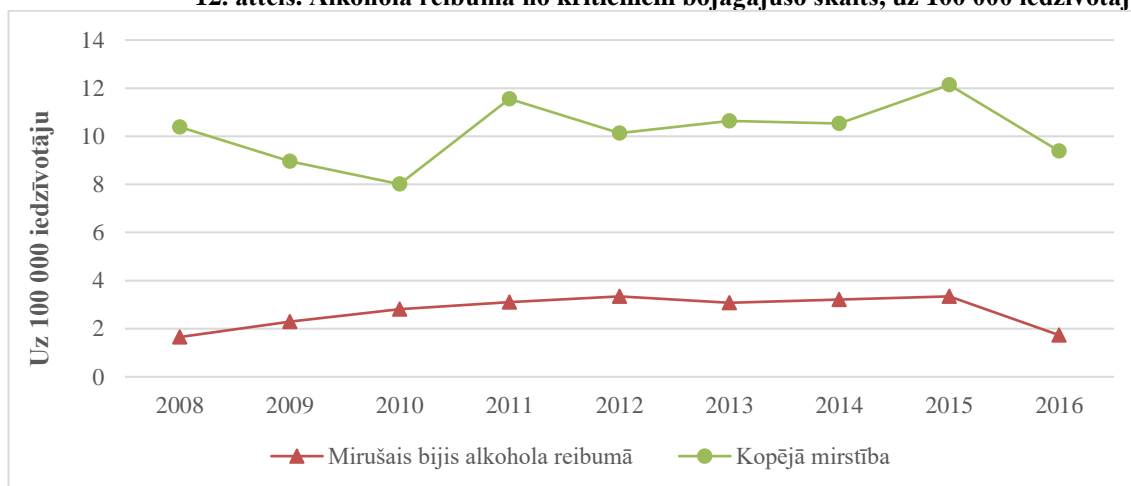

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Visbiežāk ugunsnelaimes notiek, iestājoties aukstākam laikam; 2016. gadā 83% ugunsgrēkos bojāgājušo ir miruši no oktobra līdz aprīlim (t.s. apkures sezonā). Vasaras periodā ugunsgrēka izcelšanās iemesli ir neuzmanīga rīcība ar uguni mājās apstākļos, smēķēšana, kūlas dedzināšana. Daļai bojāgājušo nav skaidrs nāves cēlonis, mirušais atrasts sadedzis tādā stāvoklī, kad nav iespējams noteikt nāves tiešo cēloni. Lielākais sadegušo skaits ir līdz 64 gadiem, diemžēl arī ugunsnelaimēs bojā iet alkohola reibumā.

Salīdzinot ar citiem ārējiem cēloņiem, alkohola klātbūtne **kritienu** dēļ bojāgājušajiem tiek konstatēta daudz retāk – apmēram piektajai daļai (2016. g. 18,5%) (skat. 12. attēlu), tomēr kritieni ir būtisks ārējais nāves cēlonis, kuram dinamikā nav novērotas būtiskas izmaiņas – ik gadu kritienu dēļ mirst ap divsimt cilvēku, lielākā daļa no tiem (2016. g. 62%) ir iedzīvotāji vecumā virs 65 gadiem.

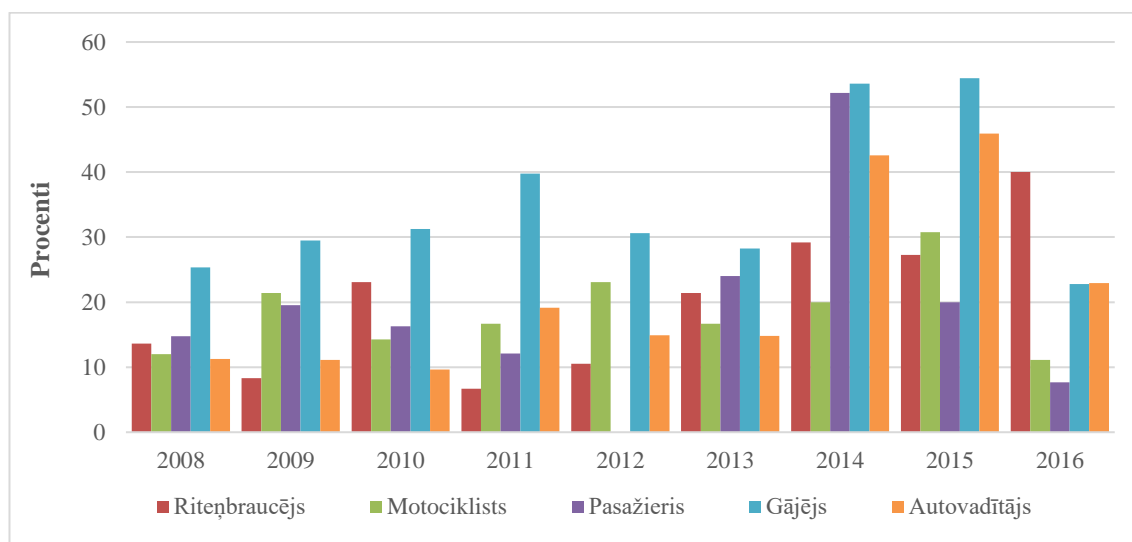
12. attēls. Alkohola reibumā no kritieniem bojāgājušo skaits, uz 100 000 iedzīvotāju

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Transporta satiksmes negadījumos bojā gājušo relatīvais skaits dinamikā kopš 2008. gada ir samazinājies gandrīz uz pusi (2008. g. 18,0 gad. uz 100 000 iedz., 2016. g. 9,8 gad. uz 100 000 iedz.), turpretī bojāgājušo, kuri bijuši alkohola reibumā, skaita dinamikai šādu tendenci nenovēro. Galvenais iemesls tam ir augstais alkoholu lietojušo īpatsvars starp negadījumos mirušajiem gājējiem: 2014. un 2015. gadā alkoholu bija lietojuši pat vairāk nekā puse no bojāgājušajiem gājējiem (skat. 13. attēlu). Lai gan 2016. gadā ir reģistrēts viszemākais bojā gājušo riteņbraucēju skaits, 40% no tiem bijuši alkohola reibumā.

13. attēls. Transporta nelaimes gadījumos bojā gājušo, kuriem konstatēta alkohola klātbūtne asinīs, īpatsvars no visiem bojāgājušajiem katrā satiksmes dalībnieku grupā

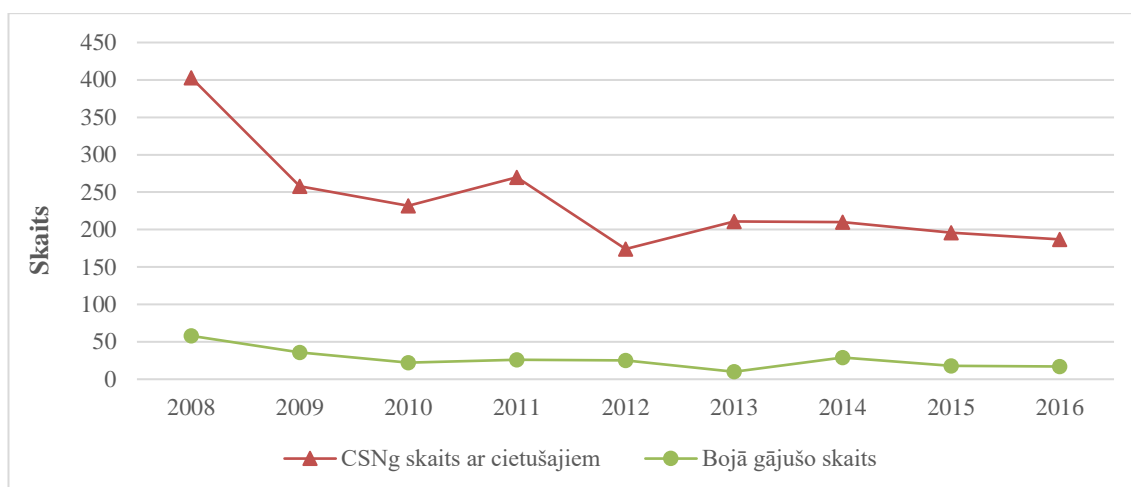
Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Pateicoties izmaiņām likumdošanā un stingriem sodiem par transportlīdzekļa vadīšanu alkohola reibumā, valstī izvērstajām kampaņām, samazinājies to vadītāju skaits, kuri transporta līdzekli vadījuši alkohola reibumā. Pēc CSDD datiem⁶, 2016. gadā 4,9% ceļu satiksmes negadījumu autovadītājs bija alkohola reibumā. Negadījumos, kuri beigušies letāli, alkoholu lietojušo bojā gājušo autovadītāju īpatsvars ir daudz augstāks – 2016. gadā 9%, 2012. un 2014. gadā – pat 14% no visiem bojā gājušajiem autovadītājiem. Kā pozitīva jāmīn tendence, ka ik gadu samazinās vadītāju alkohola reibumā izraisīto negadījumu skaits un tajos bojā gājušo skaits (skat. 14. attēlu). Arī aptauju dati⁷ liecina, ka dinamikā samazinās to respondentu īpatsvars, kuri uz jautājumu “Vai Jūs pazīstat kādu, kurš pagājušā gada laikā ir vadījis automašīnu alkohola reibuma stāvoklī?” atbildējuši apstiprinoši – 2010. gadā 35%, kamēr 2016. gadā – 24%.

⁶ CSDD informācija

⁷ Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, SPKC

14. attēls. Autovadītāju alkohola reibumā izraisīto ceļu satiksmes negadījumu skaits ar cietušajiem un tajos bojā gājušo skaits

Datu avots: CSDD

Kā atsevišķi izdalāmi ir negadījumi uz dzelzceļa. Ik gadu uz dzelzceļa iet bojā 20-25 cilvēki, trešdaļā gadījumu bojāgājušie bijuši alkohola reibumā, atsevišķos gados – 2011., 2014. gadā – vairāk nekā 40%.

Kopsavilkums.

- ✓ Latvijā 2016. gadā 8,1% no visiem nāves gadījumiem bija saistīti ar alkohola lietošanu; aptuveni trešā daļa nāves gadījumu bija tieši saistīta ar alkohola lietošanu, aptuveni piektā daļa – ārējo cēloņu dēļ.
- ✓ Pārskata periodā vidēji katrs trešais nāves gadījums ārējo cēloņu dēļ ir noticis alkohola reibumā.
- ✓ Vīriešiem ar alkohola lietošanu saistīto ārējo cēloņu izraisīto nāves gadījumu īpatsvars ir ievērojami augstāks nekā sievietēm.
- ✓ Biežākais ārējais nāves cēlonis, kurš ir saistīts ar alkohola lietošanu, ir saindēšanās ar alkoholu; dinamikā šis rādītājs ir svārstīgs, vīriešiem mirstība ievērojami augstāka.
- ✓ Mirstībā no saindēšanās no alkoholu iezīmējas reģionālas atšķirības: augsta tā ir Rīgā, Jelgavā, Daugavpilī. Periodiski tiek reģistrēts mirstības pieaugums arī atsevišķos lauku reģionos.
- ✓ Pārējie biežākie ārējie nāves cēloņi, kas saistīti ar alkohola lietošanu:
 - Slepkavību gadījumos alkohola klātbūtne organismā tiek konstatēta apmēram trešdaļai upuru.
 - Latvijā ik gadu noslikt 100 līdz 200 iedzīvotāju; aptuveni trešdaļa nosliktušo bijuši alkohola reibumā.
 - Ik gadu ugunsgrēkos bojā iet vairāk nekā simts iedzīvotāju; apmēram trešā daļa bojā gājušo bijuši alkohola reibumā.
 - Nosalušo skaits līdzīgs nosliktušo un ugunsgrēkos bojāgājušo skaitam; 30%-60% gadījumu saistīti ar alkohola lietošanu.
- ✓ Autovadītāju alkohola reibumā izraisīto negadījumu skaits un tajos bojā gājušo skaits dinamikā samazinās
- ✓ Pārskata periodā vidēji trešdaļai ceļu satiksmes negadījumos mirušo gājēju konstatēta alkohola klātbūtne asinīs; autovadītājiem, riteņbraucējiem un motociklistiem – piektajai daļai.